

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra teologických věd

PÉČE O HROBY V ČESKÉ REPUBLICE

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: ThLic. Michaela Vlčková, Th.D.

Vypracoval: Jana Hejná

Obor: Humanistika

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....
podpis autora

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce ThLic. Michaelle Vlčkové, Th.D. za její věcné připomínky, cenné rady a metodické vedení práce. Také děkuji své rodině za podporu v době studia.

OBSAH

Úvod.....	5
1 Pohřbívání.....	7
1.1 Předkřesťanská praxe.....	7
1.2 Křesťanský pohřeb.....	8
1.3 Zacházení s tělem na poslední cestě v lidových obřadech.....	9
1.4 Pohřbívání dnes.....	13
1.4.1 Přejchod od inhumace ke kremaci.....	13
1.4.2 Přejchod od církevního k občanskému pohřbu.....	15
1.4.3 Přejchod k „pohřbu bez obřadu“.....	15
1.5 Pohřební služby.....	17
2 Péče o hroby.....	18
2.1 Hřbitovy.....	18
2.1.1 Současná podoba hřbitova.....	20
2.2 Moderní hřbitov.....	22
2.3 Hrob a jeho podoba.....	24
2.4 Péče o hrob.....	27
2.5 Příležitostné návštěvy.....	27
2.5.1 Památka zesnulých – Dušičky.....	28
3 Dotazníkové šetření.....	31
3.1 Volba metody sběru dat.....	31
3.2 Tvorba dotazníku.....	31
3.3 Předpokládané hypotézy.....	32
3.4 Analýza dotazníkového šetření.....	32
3.5 Vyhodnocení dotazníkového šetření.....	36
4 Závěr.....	37
5 Seznam použité literatury a zdrojů.....	38
6 Seznam příloh.....	40
7 Přílohy.....	41
8 Abstrakt.....	46
9 Abstract.....	47

Úvod

Při mém studiu na Teologické fakultě jsem byla nejvíce ovlivněna religionistikou, která mě formovala po celé roky pobývání na škole. Jako hlavní zdroj inspirace k této práci mě inspiroval povinně volitelný seminář Fenomén smrti a umírání, vedený p. Veberem. Po další úvaze, kam by se moje práce mohla ubírat, mě téma smrti inspirovalo k zamyšlení se nad úctou k zemřelým a s tím související péčí o hroby. Během psaní mě v rodině, bohužel zastihla ona nemilá situace – smrt. A díky této práci jsem alespoň trochu věděla, jak se zachovat, co vše je potřeba zařídit a jaké jsou možnosti týkající se pohřebních služeb. Také už sama vím, jak mrtvého uctívám, uvědomuji si, co cítím, jak vzpomínám, jak je pro mě přirozené dávat najevo úctu. Také už vím, jaké úsilí souvisí s úpravou a péčí o hrob.

Jako kdyby „něco vyššího“ mne a mou rodinu chtělo připravit na složitou a smutnou událost v životě.

Je mi jasné, že vybrané téma je značně rozsáhlé a nabaluje na sebe další a další témata, proto nemohu obsáhnout vše. Z tohoto důvodu provedu výběr témat a díky tomu budou některá úplně opomenuta. Záměrně nebudu s historickými daty sahat až do kultury starého Egypta či Indie a zaměřím se pouze na kulturu, která je spjata s křesťanstvím. Právě víra v posmrtný život, aniž bychom si to uvědomovali, nás nutí starat se o hroby předků, pomáhá dávat najevo naši úctu a s tou přenášíme i víru a určitou naději právě na něco pokračujícího.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na péči o hroby, která úzce souvisí s pohřbíváním. Nedílnou součástí je rozloučení se s zemřelým, a tak je nastíněna problematika pohřbívání i v historii. Okrajově proberu typy pohřbívání, od „pohřbívání do hrobu“ po kremaci, ale také se zmíním, proč česká společnost upouští od rituálů, od pohřbů bez obřadu, a to celé v souvislosti s totalitním režimem. Pro zajímavost se přes historii hřbitovů, bez kterých by nebyla možná péče o hroby, dostanu až k moderním hřbitovům a s nimi souvisejícími technologiemi. Zaměřím se na samotnou péči o hřbitovy a především hroby, jak lidé dnes přistupují k nelibé, pro většinu povinné péči. Také se budu věnovat návštěvě hřbitova a svátkům jako jsou dušičky, svátek všech Svatých a modernímu svátku Halloween, který porovnáám ve vztahu oslav v České republice a v anglosaských zemích.

V poslední části této práce se zaměřím na dotazníkové šetření. Popíši výsledky, které z šetření vyplynuly. Pomocí dotazníků jsem respondentům položila několik otázek, týkajících se jejich vlastních zkušeností s uctíváním zemřelých a vlastních názorů na péči o hrob a své vlastní rozloučení a pohřbení.

Cílem práce je stručně a srozumitelně představit historicky hlavní body, na kterých pohřbívání stálo, představit ho v předkřesťanské, křesťanské a nynější době, provést rešerši literatury a porovnat zacházení s tělem zemřelého v minulosti a nyní. A dále popsat historii hřbitovů, ale také podobu hřbitovů v dnešní, moderní době. Posledním bodem mého cíle je zpracovat a vyhodnotit mnou provedené dotazníkové šetření.

Budu vycházet z informací získaných z knih a publikací autorky Olgy Nešporové, která stále obohacuje téma smrti, pohřbívání, díky svému vědeckému bádání. Za jeden z nejdůležitějších zdrojů považují publikaci od Alexandry Navrátilové *Narození a smrt v lidové tradici*, která se věnuje lidovým zvyklostem. Díky této knize, ve které je popsána společnost v posledních chvílích rozloučení se s mrtvým jsem práci obohatila o detailní popis při těchto činnostech. Kniha *Stručné dějiny smrti* od Douglase J. Daviese a kniha Michala Lutovského *Hroby předků* mi pomohly nahlédnout do historie pohřbívání. Valburga Vavřínová a její *Abeceda dušiček a Haloweenu* mne obohatila a byla mi výborným zdrojem ukázky, jak to chodí na svátky, stejně jako Dagmar Šottnerová a její *Lidové tradice*. Nejdetailněji propracovaná kniha *Pohřbívání a hřbitovy* od Davida Stejskala, Jaroslava Šejvly a kolektivu, kniha, jenž se zabývá podobou hřbitova, rolí hrobníka, ale také popisuje jednotlivá náboženství a jejich přístup k pohřbívání. Tato kniha mi pomohla s vypracováním o podobě dnešního hřbitova. Nakonec nesmím opomenout ani zdroje z časopisu *Funeral Quartal*, který už bohužel nevychází.

1 Pohřbívání

Téma pohřbívání koresponduje s tématem mé práce. Bez pohřbívání by nebyla možnost starat se o hroby. V důsledku smrti blízkého člověka si pozůstalé osoby musejí projít nejen smutkem, emočním rozpolcením, ale musejí se postarat o tělo zemřelého.

V této kapitole se tedy zaměřím na pohřbívání v minulosti, na křesťanskou praxi, ale také na lidové obyčeje a zvyky.

1.1 Předkřesťanská praxe

V časech před přijetím křesťanství a postavením prvních kostelů, ještě v době, kdy neexistovaly hřbitovy, hledalo se místo pro pohřbení, obvykle na vyvýšeném místě, aby byli „živí“ chráněni před mrtvými, a tam vznikala mohylová pohřebiště. Místo nebylo náhodné.¹ Slované své mrtvé spalovali, jejich ceremonie byly ovlivněny řadou cizích vlivů, a proto jsou velice rozmanité.² Slovanské mohylníky se zpočátku rozrůstaly v poměrně pravidelných řadách orientovaných obvykle v rovnoběžkovém směru, tedy od západu k východu či od východu k západu, řad bývalo několik.

Odchod člověka do „světa mrtvých“ je zahalen závojem tajemství, to je dané hlavně tím, že z této doby nemáme ponechány téměř žádné prameny.³

Při vynášení těla z obydlí staří Slované protahovali těla zemřelých neobvyklým otvorem, prolomeným ve zdi domu, nebo vykopaným pod prahem, aby duše nenašla cestu zpět.⁴ „K hlavě nebožtíka dávali bochník chleba a pivo, aby jeho duše nežíznila a nestrádala hladem.“⁵ Následovalo odnášení těla k pohřbení, které doprovázel průvod. S průvodem byly spojené pohřební pláče. Nařikání nebylo pouhým vyjádřením žalu a ztráty blízkého člověka, bylo projevem rituálním, založeném na víře, že nařikání je svatou povinností vůči zemřelému. Za rituální se dají považovat i další smuteční projevy jako je zakrývání tváře, zachování mlčení apod.⁶

¹ Srov. LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*, s. 106.

² Srov. NIEDERLE, L., *Rukověť slovanských starožitností*, s. 215.

³ Srov. LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*, s. 73.

⁴ Srov. NIEDERLE, L., *Rukověť slovanských starožitností*, s. 227.

⁵ NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 213.

⁶ Srov. FROLEC, V., *Prostá krása*, s. 252.

Předávání hodnot nejhluběji zakořeněných v určité kultuře od jedné generace ke druhé nám nejlépe zprostředkovávají rituály.⁷

Původní snahou oplakávání bylo odehnat zlé demony, zapudit duši zemřelého a zamezit jeho návratu či případné pomstě. Pohřební pláče jsou na našem území doloženy na Slovácku, a to až do počátku 20. století.

„Součástí pohřebního obřadu u starých Slovanů byla tryzna, slavnost dramatického rázu, vedená cílem zapudit zlé demony. Byla provázena zápasem, válečným křikem a zpěvem maskovaných účastníků a navazovala na ni nákladná hostina zvaná strava nebo pira, v českých a polských pramenech doložená ze 14. a 15. století.“⁸

1.2 Křesťanský pohřeb

V průběhu 9. století došlo v celých Čechách k nejradikálnější změně v pohřbívání, a to k nástupu „kostrových“ pohřbů. Tato proměna byla nejčastěji připisována začínajícímu vlivu křesťanství.⁹ Křesťanství dává obřadu jasný ráz, díky němu se těla mrtvých pochovávají na společném hřbitově.¹⁰

Křesťanova smrt se týkala jak rodiny, příbuzných a známých, tak také celé obce jako Kristovy církve, poněvadž církev na mrtvé zvláště pamatuje ve dnech mezi smrtí a pohřbem – při eucharistii, v liturgii hodinek i zádušních vigiliích. V mnoha krajích se o večerech scházejí v domě smutku nebo v kostele mezi úmrtím a pohřbem nebožtíkovi příbuzní a sousedé a za zesnulého se modlí.¹¹

Uprostřed kostela nebo na kůru byly umístěny máry obklopené svícemi. Světlo, jakožto nositel naděje mělo ukazovat i zde, že po smrti je život. Jen výjimečně zůstával mrtvý v kostele po dobu tří dnů. Obvykle býval pohřben po mši svaté a na jeho poslední cestě jej doprovázeli titíž lidé, kteří jemu a jeho příbuzným projevovali účast a sounáležitost na jeho první cestě z domu, kde zemřel, až do kostela.¹² „Při zádušní mši si obec zvláštním způsobem uvědomovala své společenství se zemřelým.“¹³

Zádušní mše se v mnoha venkovských oblastech slouží bezprostředně před pohřbením „praesente cadavere“ tj. v přítomnosti těla zesnulého. Blízko zesnulého, nejlépe u jeho

⁷ Srov. BOWIE, F., *Antropologie náboženství*, s. 147.

⁸ NIEDERLE, L., *Rukověť slovanských starožitností*, s. 223.

⁹ Srov. LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*, s. 129.

¹⁰ Srov. NIEDERLE, L., *Rukověť slovanských starožitností*, s. 215.

¹¹ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 311.

¹² Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 238.

¹³ OHLER, N., *Umírání a smrt ve středověku*, s. 101.

hlavy, na viditelném místě, má být umístěn hořící paškál¹⁴, aby se jím symbolizovala a posílila naděje ve vzkříšení v Krista.¹⁵ Poté se průvod přemístí na hřbitov k hrobové jámě, kterou kněz vykropí a následuje spuštění rakve. Spuštění doprovázela u katolických pohřbů často hudba. Naopak tomu bylo u evangelíků, pohřby nedoprovázely žádné hudební nástroje, pouze zpěváci nebo celý sbor věřících, kteří zpívali žalmy.¹⁶

V hrobě bylo tělo mrtvého naposledy knězem pokropeno svěcenou vodou a okouřováno kadidlem. Poté kněz symbolicky vhodí první hrsti hlíny na mrtvého a posléze stejné gesto udělají ostatní z pozůstalých.¹⁷

Římsko-katolický pohřeb mohou mít ti, kteří byli pokřtěni a tím se stali členy církve. Kněz nebo biskup, který vede pohřební obřad se mší, loučí se s zesnulým a rozloučení provádí jako s členem církve. Pokud není v obřadu zahrnuta mše, jde pouze o loučení s pobožností a může obřad vést i jáhen či laik pověřený biskupem. Mše je vedena jako vrcholná modlitba. Tradičně bylo tělo ukládáno do země, ale od roku 1963 církve povolila kremaci, pokud není projevem popření víry nebo odporem k církvi, ale o kremaci později.¹⁸

1.3 Zacházení s tělem na poslední cestě v lidových obřadech

Smrt je to jediné, co dokáže spojit celou vesnici. Lidé zapomenou na rozpory, které mají mezi sebou, jsou si nablízku při projevování smutku a rozloučí se zesnulým spoluobčanem podle tradice, která se na vesnici dodržuje.¹⁹

Smrt ve vesnici ovlivnila každého člena, bylo to dáno tím, že se každý s každým znal a navzájem se ovlivňoval. Pokud se stalo, že někdo zemřel, začal proces, na kterém se sice nejvíce účastnila rodina zemřelého, ale důležitou roli hráli i ostatní známí.

Průběh pohřebního obřadu měl základní strukturu, lišící se jen v drobnostech různými krajovými či místními variantami, závislými také na náboženské konfesi. Rodinné obyčeje a obřady spojené se skolem člověka se projevují směřováním ke stejnému bodu: strachu ze smrti jako jednomu z obecných a hluboce založených lidských instinktů. Strach je pocit, který hraje klíčovou roli v lidové obřadnosti. Strach hrál a pro někoho stále

¹⁴ Paškál je vysoká velikonoční svíce zapalována při velikonoční vigílii, symbolizuje vzkříšeného Krista, jehož světlo podle křesťanské nauky rozráží temnoty smrti.

¹⁵ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 313.

¹⁶ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 238.

¹⁷ Srov. OHLER, N., *Umírání a smrt ve středověku*, s. 105.

¹⁸ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 239.

¹⁹ Srov. FROLEC, V., *Prostá krása*, s. 258.

hraje dvojí roli, chceme se od zemřelého izolovat, ale i naopak zachovat si jeho přízeň.²⁰ Proto se lidé snažili mrtvému dopřát důstojné poslední chvíle a případné spasení v posmrtném životě.²¹ Všechny možné důsledky při smrti člověka museli obyvatelé znát a snažit se jim předejít.

Následující popis lidových zvyklostí se církev snažila vymýtit nebo jim dát křesťanský obsah.²²

„V 19. století byla běžná představa, že pokud není nebožtík vynesena z domu přes práh, zdržuje se duše v jeho blízkosti.“²³ Proto doba mezi smrtí a pohřbem byla vyplněna činnostmi, které měly zajišťovat kladné přijetí duše zemřelého v dalším životě a přitom chránit truchlící.²⁴

Aby duše měla klid, bylo běžné zastavovat hodiny, poněvadž hlasitý zvuk mohl duši přivolat nazpět. Také se zakrývala zrcadla a obrazy, ve kterých se duše mohla spatřit a mohla by si myslet, že ve svém odrazu vidí dvojníka, kterého by odvedla do záhrobí.²⁵ Z téhož důvodu se mrtvému ihned zatlačily oči, aby si nevyhlédl někoho z rodiny a ani ústa nemohla zůstat otevřená, aby někoho „neshltl“ s sebou.

Důležitou úlohu měla některá starší žena z rodiny či najatá osoba, která se postarala o omytí zemřelého a jeho upravení do rakve, jako je učešání a mužům oholení vousů, aby zemřelý nestrašil. Umývání mrtvol bylo pojímáno jako služba prokazovaná mrtvému, aby se na onom světě objevil čistý a měl v hrobě klid. Při vykonávání zmíněné práce se žena modlila Zdrávas Maria²⁶ a Anděl Páně²⁷. Pokud by tak neučinila, musel by se mrtvý ve výroční den své smrti na hřbitově po celý den modlit. Po tělesné očištění nebožtíka upravili do rakve. Ruce mu složili na prsa a vložili do nich svatý obrázek. Starším lidem svazovali palce na rukou a někde i na nohou. Dokud truhlář nezhotovil rakev, nechávali nebožtíka ležet ve světnici na posteli nebo v síni na slámě, na kterou prostřeli bílou plachtu nebo ho uložili na umrlčí prkno v komoře, hlavou k východu.

Následovalo oblékání zemřelého do svátečních šatů nebo do těch, v nichž nejraději chodil. Oblékání provázelo tiché modlení. Nesmělo se promluvit nahlas, aby nebyl rušen jeho klid a oslovit ho jménem, aby mu neztuhly údy. Někde však naopak věřili, že jeho údy se lépe poddají, když ho osloví křestním jménem. Hřeben, ručník, mýdlo a další věci,

²⁰ Srov. FROLEC, V., *Prostá krása*, s. 240.

²¹ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 143.

²² Srov. FROLEC, V., *Prostá krása*, s. 240.

²³ NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 149.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 149-150.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 207.

²⁶ Jedna ze základních modliteb katolické církve, která oslovuje Marii, matku Ježíše Krista.

²⁷ Tradiční modlitba katolické církve, oslavující zvěstování Panny Marie.

kterými byl nebožtík upravován, spálili nebo zakopali do hnoje. Sláma, na které mrtvola ležela, mohla způsobit neúrodu, proto se dávala shnit k plotu nebo se spálila.

Před pohřbem přicházeli sousedé utěšit pozůstalé v jejich smutku a rozloučit se s nebožtíkem, a to i ti, kteří s ním nebyli za dobře - mrzelo by je, kdyby se s ním nerozloučili a také by mu tím ztížili jeho odchod na onen svět. Až do pohřbu se u lože zemřelého scházeli také sousedé s rodinou a za společného modlení a zpěvu náboženských písní bděli. To býval i jeden z pohanských obyčejů. Na jihu Čech se na „zpívání“ zvali lidé večer před pohřbem. Obvykle zpívali jen muži, a to různé smrtelné písně a ženy se modlily. K jídlu se podával chléb a k pití pivo.

Popsané činnosti byly součástí přípravy zemřelého na opuštění domova, se kterým byl svázán celým životem.²⁸

Ráno se nad mrtvým tělem lidé modlili žalmy a jiné modlitby. Mrtvý byl pokropen svčenu vodou a poté odnesen na ramenou do kostela.²⁹ Před opuštěním domu se ještě dostavil kněz, který provedl výkrop rakve. Z domku vynášeli tělo nohama napřed, aby se nebožtík nevrátil. Ten, kterého by vynesli hlavou napřed, stal by se vlkodlakem, neměl by klid, protože by vycházel z hrobu a toulal se po světě.³⁰

Poté se pozůstalí spolu s ostatními odebrali v průvodu do kostela a na hřbitov. Průvod v městečkách i na vesnici měl jednotný řád, který byl ustálený dlouholetou tradicí. Na předním místě nesl ministrant kříž, který symbolizuje poslání člověka, obětování, lásku a naději. Následovala skupina mužů s hudbou. Teprve poté je následoval kněz se zpěvačkami, nosiči rakve, rodina a příbuzní, ženy a ostatní účastníci průvodu. Do jednoho je spojoval společný šat, původně bílé barvy. Černá barva, jako barva smutku se začala objevovat kolem poloviny 16. století, nejdříve v měšťanském prostředí. Ve vesnickém prostředí se začala nosit až v 19. století a ustálila se v meziválečném období.³¹ Symbolický význam mělo nošení hořící svíce v pohřebním průvodu, které se vyvinulo z magicko-ochranné funkce, umocněné křesťanským významem „božího světla“.

Rakev s nebožtíkem bývala dříve nesena na márách, pouze na větší vzdálenosti byla vezena na žebřinovém nebo deskovém voze, jehož zapůjčení bylo mezi sousedy považováno za čestnou službu. Pohřeb byl a dosud je příznivý pro setkání příbuzných a známých. Dostavením se na pohřeb je projevem úcty k zemřelému, projevem podpory pozůstalých,

²⁸ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 209-222.

²⁹ Srov. OHLER, N., *Umírání a smrt ve středověku*, s. 96-97.

³⁰ Srov. LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*, s. 85.

³¹ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 229-230.

ale také demonstrací sounáležitosti s jeho údělem. To, že se příbuzní nedostaví na pohřeb, se má za velké provinění, zvláště na venkově.³² Spouštění rakve do hrobu bylo aktem posledního rozloučení, proto bylo provázeno procítěním nářkem a pláčem. Zároveň šlo o významný okamžik, v představách lidu spojovaný s konečným zapuzením duše zemřelého, který teprve nyní přestává vnímat, co se kolem někoho děje. Posledním zvykem bylo vhození hrsti hlíny do hrobu, které zahajoval kněz slovy *prach jsi a v prach se obrátíš* a po něm se ve vhození vystřídali všichni zúčastnění. Aby nebožtík nepřitáhl někoho za sebou, dbát se muselo na to, aby slzy nepadly do hrobové jámy. Vhozením hlíny pohřební obřad skončil a ještě před odchodem ze hřbitova někdo z příbuzných neopomněl účastníkům poděkovat za účast.

Při pohřbu žen, svobodných mladých lidí a dětí se dodržovala také různá pravidla. Mladý nebožtík byl oblečen do svatebních šatů a rakev nesli krojovaní mládenci. Také ženu zemřelou v šestinedělí ukládali do rakve ve svatebních šatech. „Aby měla po smrti klid, uspořádal se jí na hřbitově nebo před kostelem církevní úvod, tj. rituál, který uváděl rodičku do stavu vdaných žen do společensky vyššího statusu ženy-matky.“ Pokud dítě zemřelo s matkou, bylo společně pohřbeno do jedné rakve s ní. Když dítě zemřelo samotné, mělo malou bílou rakev, která symbolizovala nevinnost a nenaplněný život na zemi. Rakev nesla matka, kmotra nebo porodní bába. Dítě mělo mít u hrobu položenou košilku, jinak se věřilo, že pláče.³³

Po pohřbu následovalo pohoštění, hostina se nazývala trachta, někde i úcta. Byla připravena v domě, kde zemřelý žil, tam se po návratu ze hřbitova shromáždila rodina, popřípadě sousedé a známí. Jedlo se a pilo. Nesměl chybět chléb a další jídla, která byla limitována sociálním postavením zemřelého. Někde, se silnější zpěvní tradicí, se i zpívalo nebo hrála muzika.

Jak si můžeme všimnout, některé tradice se zachovaly do dnešní doby. Například pohoštění po pohřbu se stále pořádá na počest zemřelého v kruhu nejbližších, je jen více slavnostnější a obvykle pořádané v restauraci.³⁴

³² Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 234.

³³ Srov. HOLUBOVÁ, M., *Funeral Quartal* 3-4/2010, s. 23-24.

³⁴ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 239 - 241.

1.4 Pohřbívání dnes

1.4.1 Přejchod od inhumace ke kremaci

Od počátku 20. století si mohli pozůstalí vybrat, jak pohřbít zemřelého a jak se s ním důstojně rozloučit. Právě proto část pozůstalých rezignuje na kolektivní rozloučení a nechá mrtvého pohřbít bez obřadu. Navzdory sekularizaci některých moderních společností je většina pohřbů v Evropě stále konána na náboženské bázi. Funkcionalista Bronislaw Malinwsky tvrdil, že vyrovnání se s smrtí je hlavním účelem náboženství. Církev jsou organizacemi, které „umí“ se smrtí zacházet a jejich „náhrada“ je obtížná. I přesto se komunisté snažili církevní „monopol“ zrušit prostřednictvím vlastních rituálů a zároveň omezovali konání náboženských rituálů. Tak se zrodilo „vítání občánků“ či občanské sňatky a pohřby.

Církev odmítala jakoukoli liturgickou spoluúčast při pohřbu žehem i při ukládání urny. Zaměřovala se na uspořádání pohřbu, při kterém se počítá s trojím zastavením. A to v domě zemřelého, kde se konají úvodní obřady, následuje pohřební mše a později u hrobu vlastní pohřeb, kde se celebrant pomodlí a pokračuje se přímluvami za zesnulého, za truchlící příbuzné a za všechny přítomné.³⁵

Jak jde čas, priority společnosti a její pohled na pohřbení se mění. „U lidí, kteří žijí ve stále více trhem řízené konzumní společnosti, je zřejmě nevyhnutelné, že se jejich zaměření na individuální styl života bude rozšiřovat i na styl smrti.“³⁶ A také nabídka služeb, které souvisejí s pohřbíváním se rozrůstá. Možností, jak uložit ostatky je nepřehledné množství.³⁷

Společnost si v dnešní době pohřební slavnosti téměř odpírá. Smrt bere jako součást života, ale v mnohých případech je smrt tabuizována. Děti mnohdy nejsou seznámeny se smrtí a rituály kolem pohřbívání zesnulých, pozůstalí často nevědí, jaká jsou poslední přání zesnulého.

I v mém dotazníku narazíte na otázku, zda jste se nad vlastním pohřbem už zamýšleli. Bylo možné odpovědět pouze ANO/NE. A výsledky dopadly nerozhodně. Až ve věkové skupině 56 let a více let převládala odpověď ANO.

³⁵ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 314-315.

³⁶ DAVIES, D. J., *Stručné dějiny smrti*, s. 133.

³⁷ Srov. DAVIES, D. J., *Stručné dějiny smrti*, s. 133.

V některých případech se stalo, že rodina si teprve po vyplnění dotazníku sedla a téma začala projednávat. Obvykle tomu bylo tehdy, když se při vyplňování střetly různé generace.

„Na konci 20. století bylo téměř 8 z 10 zesnulých pohřbeno žehem, což dostává Českou republiku na 1. místo v Evropě v podílu počtu kremací z celkového počtu pohřbů. Většina z těchto zesnulých pak byla uložena do urnového hrobu nebo kolumbária, pouze malá část z nich byla rozptýlena na rozptylové loučce.“ První snahy o prosazení kremace jsou známy už od konce renesančního období. Nejsilněji se projevují ve 2. polovině 18. století, v osvícenství. Jedním z počínů Velké francouzské revoluce bylo i zpracování návrhu zákona o pohřbívání a projekt krematoria.

„V roce 1869 probíhal mezinárodní lékařský kongres ve Florencii. V té době tam zemřel při svých cestách po Evropě indický maháradža. Jeho tělo bylo zpopelněno v městských sadech a popel byl převezen následně do jeho rodné země.

Tento případ vzbudil v odborných kruzích velkou pozornost a v novém italském zdravotním zákoně z roku 1874 byla již kremace povolena jako forma pohřbívání. Za dva roky na to byl zahájen provoz krematoria v Miláně a téhož roku začalo sloužit krematorium ve Washingtonu.³⁸

Kremace byla až do relativně nedávné doby pro křesťany nepřijatelná. Jedním z důvodů bylo, že lidé takto často vyjadřovali svůj ateistický postoj, druhým důvodem byla obava, že kremace odporuje více ve zmrtvýchvstání těla. Až v 60. letech 20. století se stanoviska změnila. Dokonce i katolická církev, která byla dlouho proti této praxi, upustila v roce 1963 (v době 2. Vatikánského koncilu) od svých námitek a kremace je nyní i mezi katolíky běžná.³⁹

³⁸Funeral Quartal 2/2010 s. 48-50.

³⁹ Srov. KERRIGAN, M., *Historie smrti*, s. 174.

1.4.2 Přejchod od církevního k občanskému pohřbu

Občanské pohřební ceremonie měly důležitý prvek – přechod od tradičního uložení do země ke kremaci. Jelikož církevní obřady zaznamenaly úpadek, začaly se pohřby přesouvat z kostelů do krematorií. Obřad se zjednodušil a zkrátil. Celkově se změnil i jeho průběh a také „publikum“, které nebylo s to přijímat veřejné projevy smutku. I proslov se vytratil či zkrátil. Jen hudba stále hraje důležitou roli, jak v církevních, tak v občanských obřadech. Propagován byl jednoduchý, ale účelný rituál, ukončený kremací. Veřejné projevy smutku a pořádání pohřebních hostin bylo záměrně označováno za zastaralé. Podle této koncepce lidského bytí končí život smrtí a dále nic nepokračuje, proto převládala tendence smrt vytěsnit. Po politickém převratu v roce 1989 počet církevních pohřbů opět lehce vzrostl.⁴⁰

1.4.3 Přejchod k „pohřbu bez obřadu“

Kdysi se pohřební rituály opíraly o náboženské tradice a lokální zvyklosti. Snad lidé v předminulých stoletích uměli se smrtí lépe zacházet. Dnes se sice nabízí více možností, jak se s mrtvým rozloučit, ale i přesto se to konečné rozloučení vytrácí.⁴¹ Dříve pohřební slavnosti měly mnohem prostší cíl – rozptýlit obavy ze smrti.⁴²

Téměř osm z deseti mrtvých (nejvíce v Evropě) dnes v České republice podstupuje kremaci a následné uložení do hrobu nebo kolumbária na hřbitově. Dnes třetina kremací probíhá bez posledního rozloučení. Obřad je obecně považován za náležité chování a vzdání úcty mrtvému. Důvody, proč se lidé v České republice odvrací od obřadu, mohou souviset s proticírkevním smýšlením značné části společnosti. Většina pozůstalých nevolí církevní obřad, protože oni sami ani zesnulí během života se neúčastnili jiných bohoslužeb. Často je také důvodem i ekonomické vysvětlení, tedy vysoká cena obřadu. Avšak pohřeb s obřadem je u nás, v porovnání s ostatními zeměmi, cenově celkem nízký. Právě zrušení pohřebních obřadů poukazuje na oslabení sociální soudržnosti.

Rychlé životní tempo se odráží i ve smrti a zacházení s ní – mnozí zemřou, aniž by se nad tím někdo pozastavil, aniž by byl uspořádán společenský obřad na jejich památku.

⁴⁰ Srov. NEŠPOROVÁ, O., *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století*, Soudobé dějiny. [online]. Dostupné na WWW: <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/11/na-vecnost-bez-patosu/>>.

⁴¹ Srov. NEŠPOROVÁ, O., *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století*, Soudobé dějiny. [online]. Dostupné na WWW: <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/11/na-vecnost-bez-patosu/>>.

⁴² KERRIGAN, M., *Historie smrti*, s. 15.

Ze statistického šetření je zřejmé, že církevní obřady se stále nejvíce udržují v jižních Čechách a na jižní Moravě a tvoří necelou polovinu pohřbů.⁴³

Stále častěji se lidé vyhýbají pohřbu bez obřadu a novým fenoménem se stává darování těla pro vědecké účely. Při uzavření smlouvy se lékařské fakulty zavazují uhradit všechny náklady – od odvozu zemřelého až po zakoupení urny či rozptyl popela po využití těla zemřelého podle přání dárce.⁴⁴

Z mého výzkumu vyplynulo, že pokud lidé přemýšlí o kremaci, není vždy jednoznačné, zda chtějí obřad či nikoliv.

Strach ze smrti, strach z něčeho, co je stále tabuizováno, o čem se nemluví, v nás vyvolává úzkost a stres. Situace dospěla až tak daleko, že moderní společnost vlastně nemá pevný pohřební rituál – rozhodně za něj nelze považovat čtvrt hodinu v krematoriu.⁴⁵

⁴³ Srov. NEŠPOROVÁ, O., *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století*, Soudobé dějiny. [online]. Dostupné na WWW: <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/11/na-vecnost-bez-patosu/>>.

⁴⁴ SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 329.

⁴⁵ Srov. LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*, s. 73.

1.5 Pohřební služby

Po listopadových politických změnách v roce 1989 se postupně u nás objevilo mnoho nových soukromých firem v pohřebnictví.

V České republice platí od 1. 1. 2002 zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví (dále jen „zákon“) O hřbitovy v zemi obecně pečují města a obce, popř. spolky nebo kluby pečují o jednotlivé hroby. Například v Praze, kde se o hřbitov stará Správa pražských hřbitovů a přispívá pravidelně finančními prostředky na údržbu, provoz a investice. Pohřební ústav poskytuje služby spojené s pohřbem. Kromě toho existují firmy, které se specializují na výrobu, prodej a instalaci pomníků, rakví, křížů, svítilen a zároveň komplexní servis spojený s etikou k zesnulým a pozůstalým.

Náklady na pohřeb se obvykle pohybují od 15. 000 Kč výše, zahrnují veškeré náležitosti, které souvisejí s provedením pohřbu.⁴⁶ Dnes tyto služby poskytuje pohřební služba, která poradí a připraví pohřeb pro pozůstalé, kteří pohřeb potřebují zařídit. Zajistí jednak primární péči, jako je čistota, převzetí oblečení a upravení zesnulého do rakve. Dále zajistí dopravu zesnulého do chladicího zařízení, pronájem obřadní síně, následnou manipulaci se zemřelým a pozdější přípravu obřadu, zpopelnění či uložení do hrobu.

Od 1. ledna 2008 je ze zákona dané, že stát přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu 5. 000 Kč pouze tomu, kdo vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Zemřelá osoba musí mít kde dni úmrtí trvalý pobyt na území České republiky.

Podle zákona platí, že pokud fyzická nebo právnická osoba neoznámí termín pohřbení ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí, pohřeb musí vypravit obec, na jejímž území došlo k úmrtí. To se stává v případech, kdy příbuzní neočekávají velké dědictví a k osaměle žijícímu zemřelému se nehlásí.⁴⁷

⁴⁶ Srov. SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 325 - 328.

2 Péče o hroby

2.1 Hřbitovy

Hřbitovy jsou hlavně místem posledního odpočinku pro zemřelé, ale také místem, kde se střetává minulost s přítomností a pesimisticky se nám ukazuje budoucnost.

„Většina společností své mrtvé tradičně někam „umísťovala.“ Při výstavbě vesnic, městeček a měst se počítalo i s místem odpočinku pro mrtvé.“⁴⁸ Proto je hřbitov chápán i jako místo určité naděje. Naděje a víra v to, že život na Zemi nekončí, ale po smrti „něco pokračuje“. Původně se pohřbívalo v podzemních chodbách (katakombách), později kolem chrámů a v podzemních chrámových sklepeních (kryptách).

Výstavba hřbitovů začala za dob římského císaře Konstantina Velikého (285 - 337 n. l.). „U nás český a uherský král Josef II. (1741 - 1790) nařídil dvorním dekretem z roku 1784 pohřbívání mimo obvod sídliště z hygienických důvodů.“⁴⁹ Původně byl hřbitov oplocen nebo ohrazen zdí, nejčastěji kamennou. Král Josef II. nařídil ohrazení až v roce 1825 k ochraně proti zvěři.⁵⁰

V architektonickém umístění těl bylo zohledněno společenské postavení. Rodiny zemřelých si mohly dovolit práci kameníka, který vytesával na náhrobní desku zpočátku jen kříž jako symbol vyznání víry. Jak šel čas, náhrobek ukazoval moc a bohatství toho, kdo byl v hrobě pohřben, proto přibyla ještě kresba a později reliéf a také soška se jmény, tituly, daty a případně i erbem.⁵¹ Chudí měli jednoduché hroby nebo byli dokonce pohřbíváni v hromadných hrobech.⁵² V dnešní době se rodiny necítí zavázány společenským postavením a nerozhoduje ani místo posledního odpočinku. Náhrobek se stává výrazem vkusu a financí. Ale v tomto století, do něj lidé znovu investují.⁵³

Úcta k lidem zemřelým, péče o jejich nerušené odpočívání, jakož i vůle prodloužit svou vlastní památku a vzpomínky na sebe, vedly všechny národy k tomu, že hroby označovaly. Jednou ze složek jsou hrobové výzdoby i nápisy.

Dříve chudý lid vysazoval na rov keřík, stromek nebo prostý dřevěný kříž. Křesťané již od počátku své náhrobky v katakombách označovali nápisy. U nás byly nápisy tesány

⁴⁸ SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 121-123.

⁴⁹ SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 362.

⁵⁰ Srov. SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 362.

⁵¹ Srov. OHLER, N., *Umírání a smrt ve středověku*, s. 131-134.

⁵² SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 121-123.

⁵³ Srov. JANDOVSÁ, M., *Upravujeme hroby*, s. 12.

do hrobních kamenných desek nebo ryty na kovové rakve ukládané do hrodek pod kostelem. Nápisy byly daleko obsáhlejší než pozdější rýmované verše z konce minulého století. Výstižně často naznačeny význačné vlastnosti zemřelého, mimořádné činy, zvláštnosti rodu apod. Nápisy byly nejčastěji psány česky, také latinsky a německy.⁵⁴

Jak šel čas, populace rostla a většina hřbitovů byla přeplněna k prasknutí hromadami těl, jedno na druhém z nedostatku hlíny až po okraje zdí a často až nad ně. „Přetížení se stalo krizovým, když v roce 1665 vypukla morová epidemie – poslední a nejkrutější v následujících epidemiologických otřesech černé smrti ze 14. století.“⁵⁵

V 16. století se u městských hřbitovů a kostelů začaly budovat fary i školy. Jenže se začalo pochybovat o škodlivosti nakažlivého ovzduší hřbitova a z hygienických důvodů se hřbitovy začaly stavět za městem. Roku 1785 se zrušili farní hřbitovy a jejich plocha byla využita k odpočinku nebo byla zastavována. Za branami měst vznikly centrální hřbitovy pro širokou veřejnost.

Později, až v 18. století, kdy pozemská soudní pravomoc začala zasahovat do pohřbívání, se změnil původní religiózní význam hřbitova, více se „zesvětštil“ a na hřbitovech byli pohřbívání i jiní hříšníci.⁵⁶ V té době se změnila zákony na hřbitově. Rozšířilo se dědické vlastnictví hrobu a uzákonily se vlastnické vztahy k hrobům a práva a povinnosti vlastníků.

V 19. století, zejména ve městech je znatelný nárůst prestižního významu hrobů, oproti venkovu, kde se o hroby obyvatelstvo většinou nestaralo.⁵⁷

Kostel byl často součástí hřbitova. Předěl mezi profánním a náboženským světem symbolizovala brána hřbitova jako vstupní prostor, kde se oba světy setkávaly.⁵⁸ Bránou nevjížděl dovnitř hřbitova ani pohřební vůz – rakev s nebožtíkem byla k hrobu nesena na marách.⁵⁹

⁵⁴ Srov. ŠORM, A., *Náhrobky a nápisy*, 25-27.

⁵⁵ KERRIGAN, M., *Historie smrti*, s. 145.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 271 - 272.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 277 - 278.

⁵⁸ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 267.

⁵⁹ Srov. ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 267.

2.1.1 Současná podoba hřbitova

Důležitou součástí hřbitova je také vstup – brána, obvykle s nějakým nápisem. Blízko vstupu jsou umístovány vývěsky, kam správce pohřebiště dává důležitá upozornění týkající se nájemců. „Měl by zde být trvale vyvěšen řád pro pohřebiště, stejně jako ceník nájmu, prací a služeb.“ V dnešní době ke hřbitovu neodmyslitelně patří další stavby jako např. kolumbária, rozptylová loučka nebo vsypové či epitafní místo. V dřívější době to byla především márnice.⁶⁰

Márnice neboli umrlčí komora je prostor, do kterého byl zemřelý uložen v rakvi na marách do té doby, než byl pohřben. Součástí tohoto stavení bývávala také rozlučková kaple a popřípadě také pitevna. V dnešní době márnice často chátrají, poněvadž jsou nevyužívané, neboť nesplňují hlediska současného zákona a norem.

V některých případech se ale stále využívají například jako kolumbária či kanceláře nebo také jako sociální zařízení.⁶¹

Kremace ovlivňuje nejen hřbitovní zařízení, ale také práci hrobníka. Existuje řada způsobů jak nakládat s lidskými ostatky. Lidské ostatky se uloží do urny a ta se následně umístí nebo se samotný popel nějakým způsobem smísí se zemí.⁶²

Součástí hřbitova jsou všechna místa, kde jsou uloženy ostatky. Možností, jak je uschovat, je v současnosti spousta a ne všechny hřbitovy je zahrnují, například epitafní místo. Epitaf byl v antické Řecku a Římě pohřební řeč. Často epitafní destičku nalezneme na zdi kostela.⁶³ „Název vychází z toho, že takové místo je opatřeno epitafní destičkou se jménem, datem narození a úmrtí zemřelého, jehož ostatky jsou pod takovou destičkou uloženy. Epitafní místo je zpravidla prefabrikovaný betonový sklípek zapuštěný do země. Horní hrana sklípku je zarovnaná s terénem.“⁶⁴

Možností, jak uložit popel je také více. Jednou z nich je vsypové místo. Je to místo, které je jasně označené, jedná se o určitý prostor, který tvoří jakousi šachovnici, obruby vsypového místa jsou vždy označené souřadnicemi. Poté už jen záleží na správci hřbitova, krajových zvyklostech, zda je v jedné souřadnici, např. C4 rozptýlen pouze obsah jedné urny, nebo naopak je do něj možné umístit i obsah více uren. I toto místo podléhá požadavkům současného zákona. U těchto vsypových míst nejsou umístovány žádné symbolické předměty.

⁶⁰ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 46-47.

⁶¹ Tamtéž 76-77.

⁶² Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 98.

⁶³ Srov. SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 358.

⁶⁴ Tamtéž 77-78.

Další možností je rozptylová loučka. U této netypické „stavby“ neplatí žádné právní předpisy. Jedná se o rozptýlení popela do trávy. Je to pouze prostor, který slouží k uložení zpopelněných ostatků, volně, bez jakékoli evidence.

„Rozptylová loučka je prostor určený k volnému rozsypání popela je – nebo by měl být – dnes již běžnou součástí pohřebiště s logickým zřetelem na počet kremací.“⁶⁵

Také pro urny je zohledněno místo na hřbitově. Jedná se o zařízení urnových hrobů a kolumbária. Zařízení urnových hrobů je často součástí pomníku. Zařízení se skládá z rámu, soklu, krycí desky, pomníku, někdy urnové neboli kolumbáříi schránky s proskleným uzávěrem. Rozměry podléhají místní situaci, neboť urnové hroby bývají často zřízeny v bývalých nebo původních rakvových odděleních.

Kolumbárium je prostor, do kterého jsou ukládány urny, a to v počtu 2, 4, 6 apod. do jednotlivé schránky. Jednotlivé schránky co do velikosti i způsobu uzavření se liší. V tomto případě platí, že se jedná o hrobové místo, tudíž se dodržují určité estetické a pietní prvky.⁶⁶

Velice důležitou součástí hřbitova je role hrobníka. Dříve „chlapík vyhaž jámu, zahaž jámu“, postupem času asociál, a nyní opět na povrch se deroucí „glanc a lesk“ tohoto povolání.⁶⁷ Dnešní hrobník, člověk, který by měl mít široký rozhled. Jeho kvalifikace je plně funkční a schválená. Musí být způsobilý k užívání běžných nástrojů, dodržování hygienických podmínek, umět zajistit činnost související s provozem pohřebiště a v neposlední řadě dodržovat předpisy týkající se zacházení s tělem a lidskými ostatky. Měl by to být člověk, který umí jednat s pozůstalými, a měl by nám jít příkladem při vyjádření úcty, jak se chovat k zemřelým.⁶⁸

⁶⁵ STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 80.

⁶⁶ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 88.

⁶⁷ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 24-25.

⁶⁸ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 362.

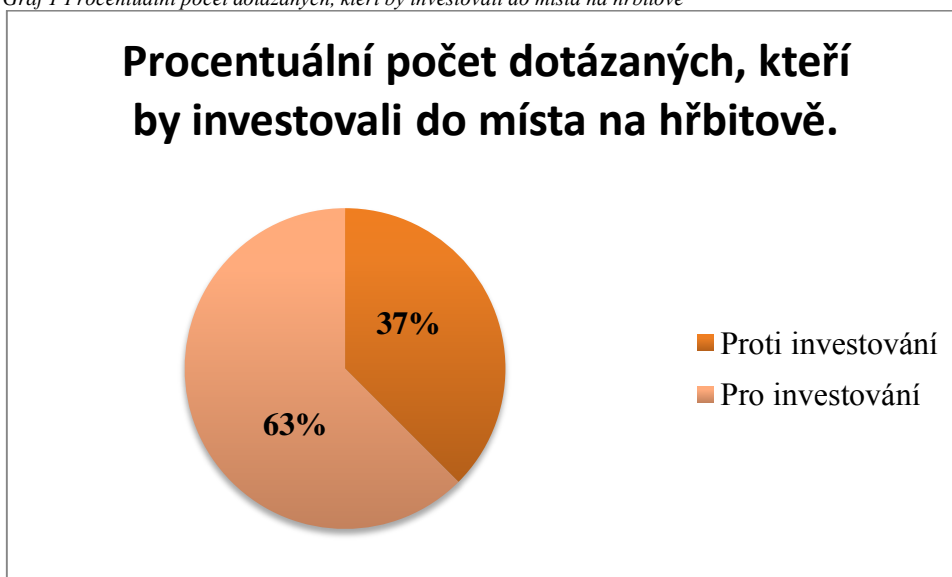
2.2 Moderní hřbitov

V dnešní moderní době by nás neměly překvapit moderní nebo interaktivní hřbitovy. Co si pod tím představit? Japonci jsou opět o krok napřed, vznikl u nich hi-tech hřbitov, o kterém nás informoval časopis National Geographic.

Ceny klasických hrobů jsou tak vysoké, že si je většina Japonců nemůže dovolit. I proto vznikají nové, modernější a levnější hřbitovy.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 37,5% dotázaných nebere jako příznivé investovat do místa na hřbitově, takže 62,5% by investovalo a toto přesvědčení je stejné ve všech věkových skupinách. Viz níže graf č. 1

Graf 1 Procentuální počet dotázaných, kteří by investovali do místa na hřbitově

Zdroj: vlastní šetření

„Ekonomická situace se odráží i v této oblasti jak v Japonsku, tak v Čechách.

Ale co s mrtvými? Až šestipatrové budovy – bývalá skladiště – vypadají z venku úplně obyčejně, jako bytovky. Uvnitř se ale skrývá sofistikovaný systém na uchování lidských pozůstatků. Na rozdíl od normálního hřbitova se zde šetří místem, těla mohou být v patrech nad sebou, proto se cena za jedno úložiště pohybuje kolem „pouhých“ sta tisíc korun. Naprostá většina Japonců se nechává spálit, proto je k jejich uskladnění potřeba jen minimum místa. Urny jsou pak naskládány do regálů. Když přijdou za zemřelým příbuzní, stačí, aby se prokázali speciální kreditní kartou. Pak zadají do počítače jeho jméno a robotická ruka jeho urnu vyjme ze skladiště a donese ji k truchlicímu. Na DVD displeji přitom běží film ze života zemřelého, případně jeho fotografie – přesně to, co si klient objedná.

Do toho hraje ze skrytých reproduktorů hudba a k dispozici je i buddhistický mnich, který pozůstalé utěšuje.

Japonci si však nejvíc pochvalují úspornost tohoto systému – zatímco na normálním hřbitově by se na vybranou plochu vešlo jen sto těl, v hi-tech hřbitově je to asi sedm tisíc mrtvých.⁶⁹

Více pravděpodobné i u nás jsou moderní náhrobky oproti celým hřbitovům, protože jejich zřízení není tak cenově náročné jako zřizování nového moderního hřbitova.

S unikátním způsobem, jak si uchovat navždy všechny vzpomínky na zesnulé příbuzné, přišla rakouská pohřební služba Aspetos. Na náhrobky začala přidávat speciální QR kódy, díky kterým mohou uživatelé zjistit o nebožtících prakticky cokoliv. Stačí jim k tomu pouze chytrý telefon.

Pomocí QR kódu⁷⁰ se truchlící dostanou na internetové stránky pohřební společnosti. „Funguje to jednoduše tak, že členům rodiny vytvoříme profil. Oni tam pak mohou ukládat data pro další generace. Mohou to být obrázkové galerie, videa, dokumenty, smuteční proslov, úmrtní oznámení a tak podobně,“ tvrdí mluvčí firmy Aspetos.

Díky elektronickým technologiím jsme i v České republice udělali krok kupředu. Jsou zde známé interaktivní hřbitovy. Jedná se o mapový přehled hřbitovů a pohřebišť, který informuje o výměře pohřebiště, jeho charakteru, o katastrálním území, na kterém se nachází vlastní pohřebiště. Mapa se doplňuje i o pietní místa a válečné hroby, jejichž evidenci zajišťuje Ministerstvo obrany.

Zajímavým srovnáním je například podoba hřbitovů i architektonický styl pohřbívání ve Švýcarsku s porovnáním v České republice. Většina našich hřbitovů je velice pesimistické místo plné smutku, švýcarské hřbitovy jsou místem hezkého vzpomínání. „Ve Švýcarsku už z dálky jsou hřbitůvky vymalované. Kostel září bílou věží, hřbitovní zeď je akorát tak vysoká, aby skryla intimitu hřbitova a nepůsobila nepatřičně. Úzká

⁶⁹ KARLÍK, T., *Hřbitovy jak z jiného světa: digitální, vtipné i úplně rezavé*, In Nationalgeographic [online]. Dostupné na WWW:< <http://www.national-geographic.cz/detail/hrbitovy-jak-z-jineho-sveta-digitalni-vtipne-i-uplne-rezave-373/>>.

⁷⁰ QR kód se na první pohled výrazně neliší od obyčejného čárového kódu. Obsahuje ale daleko více informací, které mohou využít především mobilní telefony při přístupu na internet. Všechny informace z kódu získáte velice jednoduše pouhým přiložením fotoaparátu ke QR značce. Potřeba je k tomu však ještě speciální software, který dokáže kód dešifrovat.

cestička ke hřbitovu, široká právě na jedno auto, se vine mezi pastvinami k malému parkovišti u brány. Vejdou se sem jen dvě auta.⁷¹ Když vejdeme branou hřbitova, rozprostírají se v okolí desítky hrobů. Ve Švýcarsku můžeme vidět velkou prázdnou plochu šedomodrého ostrého štěrku a v ní ostrůvek asi třiceti uzoučkých hrobů.

U nás začínající problém s místem na hřbitově mají Švýcaři vyřešený už dávno a řídí se heslem: Dokud nás smrt nerozdělí.

V České republice je obvyklé, hlavně na vesnicích, mít rodinný hrob. Ani ten Švýcaři nemají. Nebožtíci jsou ukládáni v pořadí, jak zemřeli. Každý hrob slouží maximálně dvacet let. Protože i ve Švýcarsku jedinců na venkově ubylo, hřbitovy jsou při tomhle systému obsazeny tak z jedné čtvrtiny. Všechna místa nejsou obsazena, a poněvadž jsou Švýcaři velmi praktičtí, zbytek půdy je pouze štěrk a ne tráva, tudíž se nemusí kosit ani hrabat.

My v České republice dáváme najevo svou úctu přinášením památečních symbolů na hrob po celý rok a velká většina občanů hlavně na výročí a svátky. Švýcaři si na to nepotrpí, ani na svátky. Na dušičky se na hřbitovy nijak zvlášť nejezdí. O hroby se stará firma.⁷² To je rozdíl mezi námi Čechy a Švýcary, tak posuďte sami, kdo více dává najevo svou úctu k zemřelým.

2.3 Hrob a jeho podoba

Hrob je malé místo na hřbitově, které vyjadřuje jedinečnou osobnost zesnulého a současně naše vztahy k němu. Je vizitkou úcty k zesnulému, ale i vizitkou pozůstalých.⁷³ Ani velká dálka neznamená, že hrob nemůže být udržovaný. Na trhu je celá řada firem, které za úhradu o hrob pečují, je to však finanční záležitost.

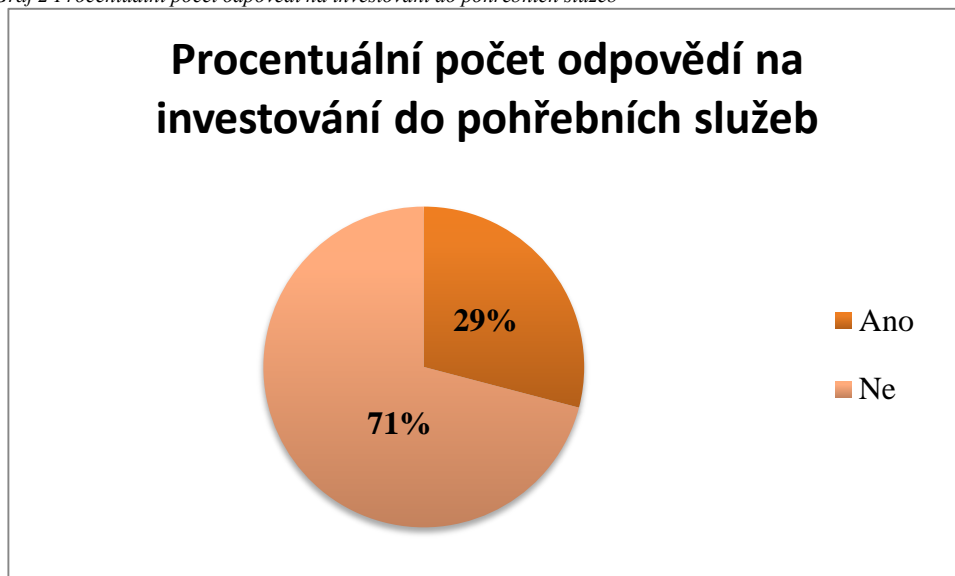
Z dotazníkového šetření vyplynulo, že lidé jsou spíše proti zaplacení si služeb, které jsou spojené s péčí o hrob. Jedná se o pravidelné služby, jako je zalévání záhonu, vydrhnutí náhrobku i osázení rostlinami. Překvapivé zjištění je, že s věkem stoupá procento lidí, kteří by dali přednost zaplacení si těchto služeb. Grafické znázornění viz graf č. 2.

⁷¹ KOŽELUH, M., *Nezapomenuté stopy*, s. 38.

⁷² Srov. KOŽELUH, M., *Nezapomenuté stopy*, s. 39.

⁷³ Srov. JANDOVSÁ, M., *Upravujeme hroby*, s. 16.

Graf 2 Procentuální počet odpovědí na investování do pohřebních služeb

Zdroj: vlastní šetření

Obvykle z časových důvodů mají rodiny vypracovaný časový rozvrh s tím, jak a kdo zajede na hrob, zalije nebo přinese květiny a zapálí svíčku za zesnulého. Za zmínku stojí i náhrobky, které stejně jako jiné oblasti života podléhají módě a jsou dobovou výpovědí. Jsou nejvýznamnější částí a výrazem vkusu a financí.⁷⁴

Mohlo by se zdát, že lidé ztrácejí úctu k mrtvým, alespoň by se tak dalo soudit podle některých neudržovaných, zdevastovaných hřbitovů a podle toho, že se nestaráme o památku našich zemřelých a nemáme v úctě jejich hroby. Ostatně jsme národ k církvi se nehlásící a léta totalitního režimu nás v naší sebekritičnosti v tomto ohledu utvrzují. „O kolik lepší to musí být ve zbytku Evropy, hlavně na Západě, kde úcta k člověku a jeho památce nebyla nikdy zpochybněna.“⁷⁵

S péčí o hroby souvisí i péče o celé hřbitovy, kterou má na starost správa hřbitovů. Hřbitov je veřejné prostranství, ale vládne na něm zvláštní režim.

Jak jsme si mohli všimnout v kapitole 3.2 (s. 26) o rozdílnosti švýcarského hřbitova a hřbitova u nás, je jednoznačné, že různá etnika mají své vlastní úpravy hřbitovů nebo pohřebišť. Častým společníkem hrobů bývají stromy. Středoevropský hřbitovní prostor původně prezentovaly hroby plné květin. Květiny stále zaujímají místo na hrobech

⁷⁴ Srov. KOŽELUH, M., *Nezapomenuté stopy*, s. 12.

⁷⁵ KOŽELUH, M., *Nezapomenuté stopy*, s. 38.

v Rakousku, Německu, ale také u nás. Výsadby bývají promyšlenější, celoročně půvabné a upravené, mohou se zadat na zakázku i zahradníkovi.

Naše hřbitovy jsou specifické velmi různorodou snůškou úprav a stylů. To samé platí o hrobech, jsou disharmonické s ohledem na způsob užívání, úpravu i na nájemní vztah. Hroby s možnou úpravou plochy pro výsadbu rostlin jsou na rozdíl od hrobů krytých deskou výborným preventivním opatřením k ochraně prostředí. Vhodný rostlinný kryt působí nejen pozitivněji na naši psychiku, máme lepší dojem z místa, ale je také rozhodující pro správný proces rozkladu, díky vzduchu.⁷⁶

Při výběru hrobu bychom si měli rozmyslet, jakým způsobem na místě bude zemřelý odpočívat. Uživatelem se stává každý, kdo si pronajme či zdědí hrobové místo pro urnový hrob, rakvový hrob, hrobku nebo kolumbárií schránku. Je třeba pamatovat na vysazené stromy v okolí hrobu, kořeny mohou narušit stabilitu hrobu či úplně zamezit pohřbívání do země.⁷⁷

Hloubka hrobu pro standardní uložení rakve je 180 cm, obvyklá délka se pohybuje mezi 215 – 240 cm a šířka v hlavě hrobu je 80 cm, u nohou, kde se může zužovat je 70 cm.⁷⁸

Pečovat o hrob začínáme už před obřadem. „Hrob upravujeme tak, aby místo pro uložení rakve nebylo pouhou jámou.“⁷⁹ Veškeré úpravy nejsou předepsány žádnými zákonnými předpisy ani technickými normami. Zpravidla se řídíme místními zvyklostmi a snažíme se, aby místo bylo co nejdůstojnější a výzdoba respektovala pietu i smutek pozůstalých. Jedním z možných způsobů je, že hrana vykopaného hrobu, pokud není například opatřena pěkným hladkým rámem, se zakryje bílou látkou, aby nebyl vidět kraj olámaného hrobu. Další věcí je výzdoba dna hrobu. Způsoby jsou různé, někde se rakev pokládá rovnou na zem, jinde na zem vyloženou chvojím. Během obřadu se musí dbát na bezpečnost a s tím související umístění květinových darů.⁸⁰

Po skončení obřadu a odchodu pozůstalých hrobník odstraní výzdobu a zasype hrob, následuje květinová výzdoba, věnce se dávají směrem od hlavy k nohám od nejbližších osob. Pokud je hrob opatřen krycí deskou, je třeba brát v potaz, že zemina

⁷⁶ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 36-130.

⁷⁷ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 45-46.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 108.

⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 115.

⁸⁰ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 115.

sléhává až tři čtvrtě roku a tím pádem se deska neinstaluje dříve, poněvadž hrozí propad země až o 50 cm.⁸¹

Při úpravě hrobu hraje velkou roli i okolí.⁸² Koželuh si myslí, že na vzorně upraveném venkovském hřbitově si sotva někdo dovolí mít neupravený nebo příliš chudě vypadající hrob, na zanedbaném hřbitově je tomu ovšem jinak.

2.4 Péče o hrob

Péčí o hrob je vyjadřována určitá pocta mrtvému. Rozdělením společnosti a hektickou dobou se i péče o hroby mění, zachovaly se některé tradice a zvyky, které jsou znatelné hlavně při svátcích například Dušičky, kterým se budu věnovat v následující podkapitole.

V současném shonu ubývá i čas, který naši předkové věnovali pravidelné péči o hroby. Většinou jen starší lidé bydlící poblíž místa, kde leží zesnulí, si mohou dovolit časté návštěvy a s nimi spojenou péči o hrob.⁸³

2.5 Příležitostné návštěvy

K příležitostné návštěvě nás vybízejí nejen „výročí“ dalších nedožitých narozenin, úmrtí, ale také svátky jako například Památka zesnulých – Dušičky. Je to svátek už i komerční a mnoho lidí si díky němu udělá čas na návštěvu zemřelých, ke kterým měli vztah.

⁸¹ Srov. STEJSKAL, D., ŠEJVL, J., a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 117.

⁸² Srov. Tamtéž, s. 248.

⁸³ Srov. JANDOVSKÁ, M., *Upravujeme hroby*, s. 17.

2.5.1 Památka zesnulých – Dušičky

Slaví se 2. listopadu. „V katolickém církevním pojetí vzpomínkou na ty, kdo ještě nejsou dokonale připraveni ke vstupu „do nebe“, tedy do stavu svrchovaného a konečného štěstí ve společenství s Bohem.“⁸⁴ „První veřejnou vzpomínkou uctění všech zesnulých byla mše v klášteře Benediktů ve francouzském Cluny. Tento způsob oslavy se ujal a rozšířil po celé Evropě. Při mších, které se v tento den slouží, se lidé modlí za duše mrtvých v očistci, aby je pomohli vykoupit z jejich hříchů.“⁸⁵ Je to opravdu zvláštní den. V České republice se už týden před svátkem hřbitovy rozzáří. Lidé navštěvují místo posledního odpočinku svých blízkých a přinášejí s sebou památeční symboly, jako jsou květiny, svíčky a vykonávají tím svůj každoroční rituál.⁸⁶ Památeční symboly lidé přinášejí po celý rok. Nejen na svátek zemřelých chodí pozůstalí navštěvovat mrtvé a hovořit s nimi, aktivují své vzpomínky a vybírají z nich to hezké. Mohou tak nalézt naději a nakládat s ní jako s pozitivní součástí svého života. Z toho je zřejmé, že živí si k zemřelým vytvářejí vztah nebo si tak udržují/prodlužují vztah, který spolu měli za živa.⁸⁷

Mezi památeční symboly patří především svíčky, květiny, ale také věnce.

Květiny měly živým připomínat pomíjivost pozemského života.⁸⁸

Právě svíčky hrají významnou roli jak v náboženství, tak i v běžném životě, není divu, že se na všech svátcích a oslavných rituálech objevují už po celá tisíciletí. Zapálení svíčky je symbolické, vyjadřujeme tím propojení s nadpřirozenými silami, ale také vypovídá o něčem významném – obvykle o oslavě svátku.⁸⁹ Svíčka produkuje světlo, to poukazuje k božskému, imateriálnímu, k dobru a k životu. Je jedním z nejstarších prasybolů lidstva. Světlo odpovídá ve všech svých manifestacích – slunce, měsíc, blesk, oheň – podstatě božstva. Kristus se sám označoval jako „světlo světa“ (J8,12), obraz, který mystici (např. Mechtilda z Magdeburgru) používali v mnoha obměnách.⁹⁰

V tento den je svíčka chápána jako příslib věčného života těm, kteří věří v Krista.

Níže můžete na pořízených fotografiích vidět, jak se hřbitov při svátku Zemřelých rozzáří květinovou výzdobou a svíčkami. Fotografie byly pořízeny na městském hřbitově v Soběslavi. Více fotografií naleznete i v příloze.

⁸⁴ Srov. SÍGL, M., *Co víme o smrti*, s. 332.

⁸⁵ ŠOTTNEROVÁ, D., *Lidové tradice*, s. 99.

⁸⁶ Srov. DAVIES, D. J., *Stručné dějiny smrti*, s. 127.

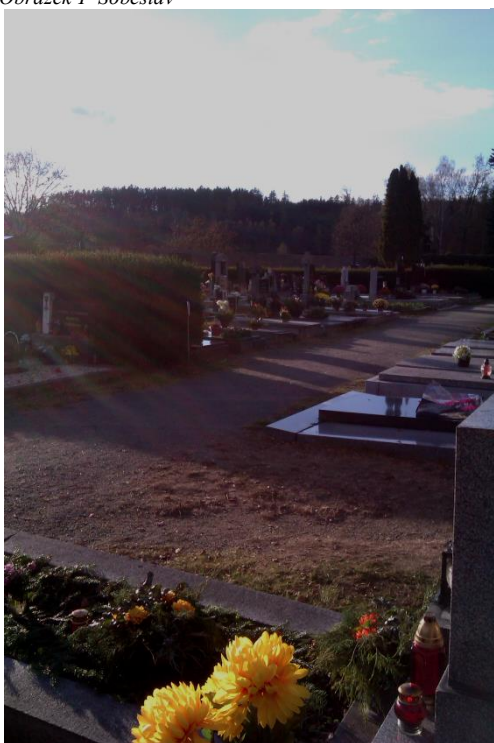
⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 127.

⁸⁸ Srov. JANDOVSÁ, M., *Upravujeme hroby*, s. 22.

⁸⁹ Srov. TELESKO, P., *Magie svíček*, s. 174.

⁹⁰ LURKER, M., *Slovník symbolů*, s. 500.

Obrázek 1 Soběslav

Obrázek 2 Soběslav

Další svátek, který zmíním je Halloween, který i u nás začíná být rok od roku populárnější a to hlavně díky obrovským vydlabaným dýním a strašidelným převlekům, které jsou tolik oblíbené u dětí.

Halloween se slaví v anglosaských zemích, nezkrácený výraz zní All Hallow Even (vigilie Všech svatých). Je to svátek, který je spojován s barvami a to černou, fialovou, oranžovou a bílou. O Halloweenu se živi chránili před zrakem mrtvých černými a bílými kostýmy. Smícháním fialové a žluté dostaneme oranžovou barvu. Je pro Halloween typická. Je to barva podzimu, zapadajícího slunce – symbol uvadání, oddělení, konec určité fáze, určitého období – smrt, křehkost, zranitelnost.⁹¹

My v České republice máme Halloween spojen s kostýmy, dlabáním dýní a sladkostmi. Vidíme, jak v anglosaských zemích děti chodí od domu k domu a koledují. Málokdo ví, že i západokřesťanské Dušičky mají již několik století své osobité sladkosti.

„V 19. století se listopadová návštěva hřbitova a následné vzpomínky na zesnulé, odehrávající se u prostřeného stolu, neobešly bez černé kávy, likéru a zákusků, které se kupovaly při cestě domů v cukrárnách.“ Tak tomu bylo ve městech. Za 1. Republiky patřily

⁹¹ Srov. VAVŘINOVÁ, V., *Abeceda Dušiček a Halloweenu*, s. 4-6.

k dušičkovému svátku šlehačkové rakvičky a žloutkové věnečky. Na vesnicích hospodyňky podávaly speciální pečivo, tzv. dušičky nebo boží kosti.⁹²

Pečivo, které se peklo místy a kterému se říkalo dušičky, bylo čtyřhranné, zadělávané mlékem a plněné povidly nebo mákem a tím bývali obdarováni žebráci a chudí lidé, postávající u kostela či hřbitova. Ještě na začátku 20. století se v jižních Čechách chodilo na Dušičky koledovat. V okolí Českého Krumlova se koledě říkalo „chodit po rohlíkách“, protože odměnou koledníkům bylo většinou pečivo.

Málokdo však tuší, že se v minulosti v Podkrkonoší slavily Dušičky podobně, jako je tomu dnes např. v USA, tzn. s průvody strašidelných a děsivých masek.

Sanhaima – z této keltské slavnosti, která značila konec léta, má Halloween své kořeny, které jsou staré stovky let. V keltském kalendáři slavnost probíhala 31. října a v tu noc se prý čarodějnice, kouzelníci a duchové lidem mstili a strašili je. Postupně tento zvyk protkaly také křesťanské prvky. Časem, když staří keltové, nynější Irové putovali za prací a dostali se až do Ameriky, přivezli s sebou i tuto tradici, která se hodně rozšířila.⁹³

Stejně jako převzatý svátek Sv. Valentýn, tak i Halloween je medializován a obchodníky velmi propagován. Děti touží po převleku čaroděje a jejich mlsné jazýčky chtějí být odměněny sladkostí. Stráví pěkné chvíle při vymýšlení zastrašujícího obličej, který společně s rodiči, učiteli, kamarády vydlabou do dýně a večer rozsvítí. Ve školách, školkách a klubech jsou pro ně připravovány programy nebo i průvody se svítilnou stále častěji.

⁹² Srov. VAVŘINOVÁ, V., *Abeceda Dušiček a Halloweenu*, s. 8.

⁹³ Srov. ŠOTTNEROVÁ, D., *Lidové tradice*, s. 100.

3 Dotazníkové šetření

Součástí této bakalářské práce je výzkumná část, která je založena na dotazníkovém šetření. Cílem bylo zjistit, jak se společnost staví k návštěvě hřbitova, péči o hroby a účtě k mrtvým. Doplnující otázky jsem zaměřila na jejich představy o vlastním pohřbení. Bylo nutné získat jednotlivé názory nejen mých vrstevníků, ale i starších občanů. Následně jsem odpovědi vyhodnotila, porovнала a vyvodila závěry k této problematice.

3.1 Volba metody sběru dat

Primárně jsem zvolila elektronické dotazování, které zvolila hlavně mladší populace. Důvody byly jednoznačné: časová nenáročnost, nízké náklady, rychlost a přehlednější zpracování dat.

Respondentům jsem odeslala e-mail s odkazem na internetovou stránku, kde bylo možné dotazník anonymně vyplnit. Také jsem odkaz sdílela na svém facebookovém profilu.⁹⁴

Sekundárně jsem měla připravenou i tištěnou formu dotazníků⁹⁵, kterou využilo více starších občanů a také lidé, kteří byli ochotni dotazníky rozdat na svém pracovišti a ve svých rodinách. Data jsem později do systému zadávala ručně. Celkově mi vyplnilo dotazník 280 respondentů během jednoho měsíce.

3.2 Tvorba dotazníku

Dotazníky jsem vytvořila po rozpravách o tématu péče o hroby, uctívání, symbolických předmětech aj. Měla jsem připravené otázky, možné odpovědi, ale čekala jsem na reakci dotázaných. Ze začátku se jednalo o mou rodinu a příbuzné. Nakonec vzniklo celkem 17 otázek, ale ne vždy museli respondenti na všechny otázky odpovědět.

První otázky se týkaly základních údajů o respondentech a až následující se týkaly jejich samotné praxe v péči o hroby a s tím spojené ostatní názory, týkající se tohoto tématu.

⁹⁴ Nyní po roce je odkaz bohužel nefunkční.

⁹⁵ Příloha VI., s. 44.

3.3 Předpokládané hypotézy

- Lidé nenavštěvují hřbitovy
- Poměrná část lidí při návštěvě nezapomene na symbolický předmět
- Lidé nepečují o hroby

3.4 Analýza dotazníkového šetření

Jak jsem již řekla, první tři otázky byly pouze informativní, pro větší přehlednost. Stejně jako závěrečné otázky byly spíše okrajové a pro zajímavost, týkaly se samotného pohledu respondenta na vlastní smrt a následné naložení s tělem.

Již výše, v teoretické části práce, jste se mohli setkat s vložením a následným zpracováním dat v textu. Bude tomu tak i v této části.

První byla otázka na pohlaví respondenta. Z odpovědí vyplynulo, že se zúčastnilo 166 žen a 114 mužů. Troufám si tvrdit, že se překvapivě zúčastnilo velké množství mužů. Při další otázce se měl respondent zařadit do věkové kategorie a měl na výběr z pěti možností. Převažovalo věkové rozpětí mezi 15 – 25 roky, do této kategorie spadalo 113 dotázaných. V celém dotazníku mne zajímaly odpovědi hlavně mladých lidí, porovnáním s odpověďmi starších. Ve věkové kategorii 46 – 55 a 56 a více let odpovědělo 79 dotázaných. Tabulkové znázornění účasti respondentů dle věku je uvedeno v tabulce číslo 1 pod textem.

V následující otázce jsem zjišťovala typ zaměstnání, byla opravdu doplňující a nebrala jsem ji v potaz, jelikož neovlivňovala nic.

Tabulka 1 Věk respondentů dle věku

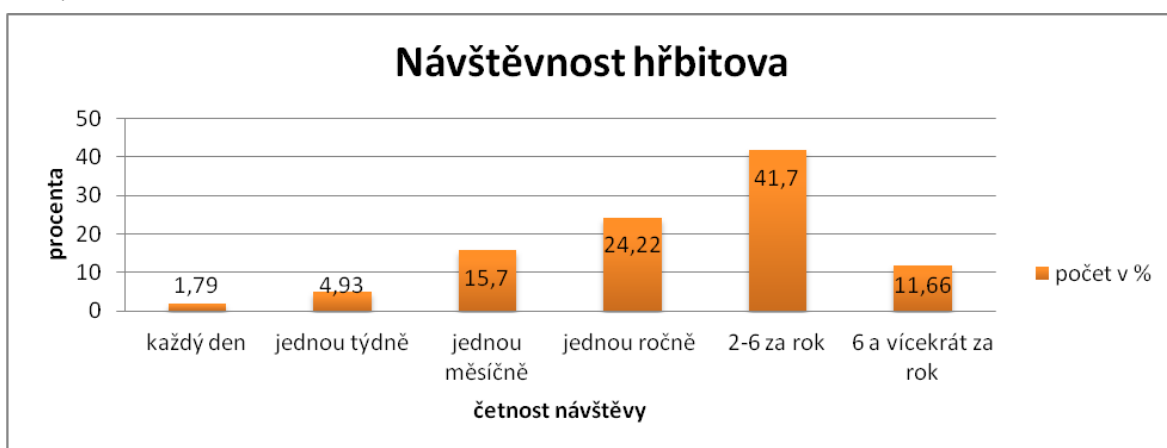
Věková kategorie[roky]	Relativní četnost v [%]	Absolutní četnost [n]
15 - 25	40,36	113
26 - 35	19,29	54
36 - 45	12,14	34
46 - 55	15	42
56 a více	13,21	37
Celkem	100	280

Zdroj: vlastní zpracování

Otázkou číslo 4 začaly stěžejní otázky. Ptala jsem se po návštěvě hřbitova. Bylo na výběr pouze ze dvou odpovědí ANO a NE. K ANO se přihlásilo celých 233 osob a čekaly na ně doplňující otázky. Jedna z nich zněla takto: „Jaká je pravidelnost Vaší návštěvy hřbitova?“ Na výběr bylo opět z více možností, které jsou vyobrazeny v grafu č. 3. Nejčastěji převažovala možnost 2 – krát za rok. Domnívám se, že mezi návštěvy patří Dušičky, výročí smrti, výročí narození zemřelého a také roční období, kdy se lidé starají o hrob. Následovala odpověď jednou ročně, tak odpovědělo 54 respondentů a překvapivě na třetím a čtvrtém nejčastěji zvolené odpovědi bylo jednou za měsíc a 6 a vícekrát za rok. Ještě jedna doplňující otázka čekala na ty respondenty, kteří hřbitov navštěvují a týkala se důvodu jejich návštěvy. Bylo možné vybrat více odpovědí najednou a velké množství respondentů tak vybralo více možností, a proto jsem nakonec této otázce nepřikládala takovou váhu. Mezi odpovědi patřilo, že návštěva hřbitova je určitá forma úcty, je to společenská či rodinná povinnost nebo si jen lidé chodí vyčistit hlavu od každodenního života.

Pouze 57 dotázaných hřbitov nenechává, ale i odpověď NE měla svou doplňující otázku, kterou byl respondent dotazován na důvody, a opět bylo na výběr z více možností. První nejčastěji vybranou možností bylo, že se lidé nemají o čí hrob starat. Jako další nejčastěji uváděnou odpověď bylo, že se jedná o ztrátu času nebo je důvodem velká vzdálenost.

Graf 3 Návštěvnost hřbitova

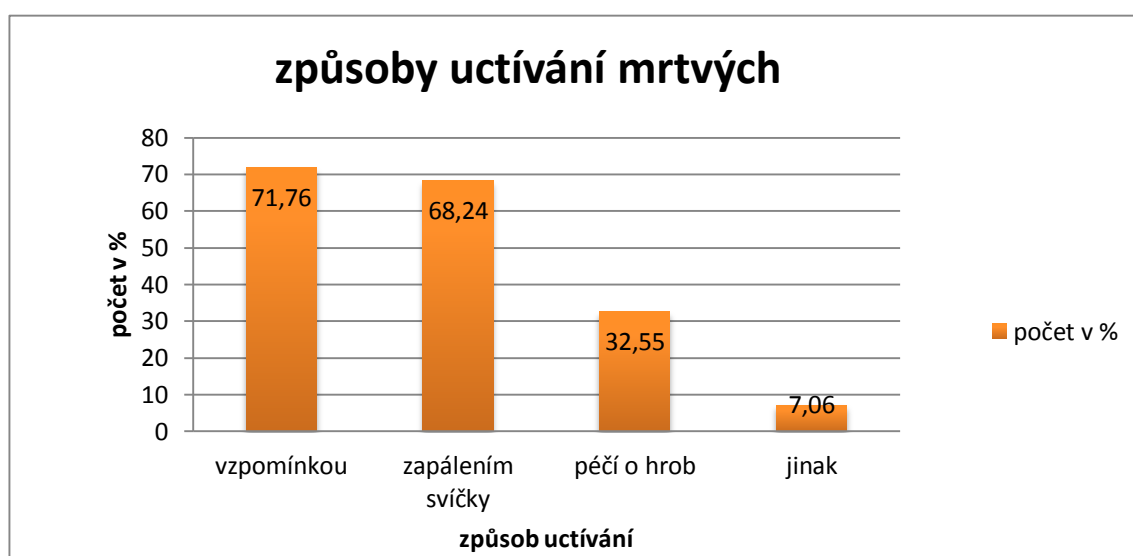

Zdroj: vlastní šetření

Následnou otázkou číslo 8 byl respondent dotazován, zda uctívá mrtvé. Pro můj výzkum důležitá otázka. Pokud byla odpověď ANO, čekala respondenta další doplňující otázka, kterou byl dotazován na způsob uctívání mrtvých, znázornění uvidíme v grafu číslo 4.

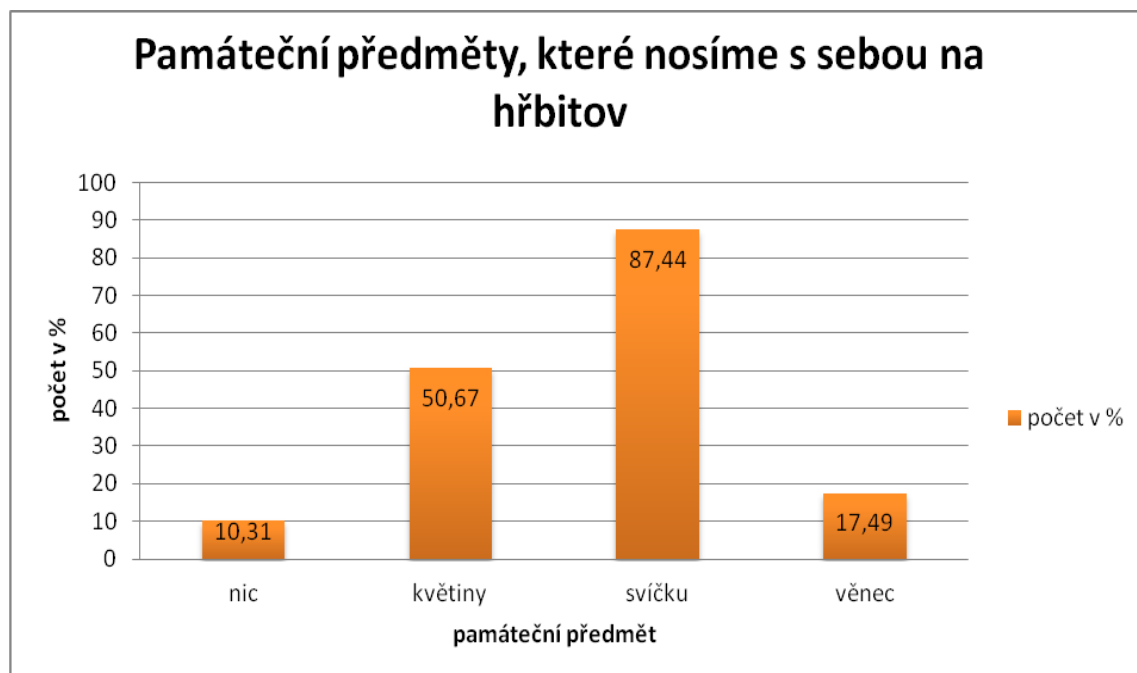
Lidé často vzpomenu a zapálí svíčku, taková byla nejčastější odpověď, ale také péčí o hrob dávají najevo úctu. Pokud hřbitov člověk navštíví, často s sebou nezapomene vzít památeční/symbolický předmět, kterým dá najevo svou úctu. Obvykle to bývá svíčka, dále květiny a věnce. V grafu číslo 5 pod textem, můžeme vidět znatelné rozdíly.

Graf 4 Způsoby uctívání mrtvých

Zdroj: vlastní šetření

Graf 5 Památeční předměty, které nosíme s sebou na hřbitov

Zdroj: vlastní šetření

Další otázky se týkaly samotného názoru na hrob a pohřbení. Ptala jsem se po možnosti investování do místa na hřbitově. Celkem by zainvestovalo 63%. Graf číslo 2 máme možnost vidět v teoretické části Moderní hřbitov, kapitola 3.2 (s. 25).

Z odpovědí vyplynulo, že celých 47% ze všech respondentů už přemýšlelo o svém vlastním pohřbu a 20% z nich by si přáli být pohřbeni do země. Ostatní upřednostňují kremaci. V kapitole hrob a jeho podoba (s. 22) nalezneme graf číslo 2, který nám znázorňuje procentuální počet lidí, kteří by investovali, či nikoliv do služeb spojených s péčí o hrob. Důvodem je nedostatek času nebo velká dálka a správa hřbitovů nebo pohřební služby nabízejí placenou údržbu.

3.5 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Díky počítačovým aplikacím, které mi ulehčily mnoho práce s vyhodnocením odpovědí, se nyní zaměřím na shrnutí nejčastějších odpovědí ve srovnání s mými hypotézami. Na počátku výzkumného šetření byly stanoveny hypotézy, na které bude nyní odpovězeno.

- Lidé nenavštěvují hřbitovy

Toto tvrzení se mi nepotvrdilo. Převážná část dotázaných hřbitov navštěvuje. Sice pravidelnost není častá, jak můžeme vidět v grafu číslo 4, ale návštěvu hřbitova si většina lidí neodpustí. Vidíme to hlavně v období Dušiček. Toto mohu dokázat i fotografiemi, které jsem pořídila. Jen zřídka kdy uvidíme hrob, který by nebyl ozdobený, a nesvítila by na něm svíčka – viz příloha.

- Poměrná část lidí při návštěvě hřbitova nezapomene na symbolický předmět

Ano, výzkum potvrdil, že tomu tak skutečně je. Ti, kteří na hřbitov jdou a berou s sebou symbolický předmět, jedná se nejčastěji o svíčku nebo květiny. Vyobrazení nalezneme v grafu číslo 5.

- Lidé nepečují o hroby

Toto je diskutabilní. Z dotazníkového šetření vyplývá, že určitý úpadek je zaznamenán, ale přesto, spíše z povinnosti se o hrob někdo z rodiny postará. Péčí o hrob člověk také dává najevo svou úctu k zemřelým, která je s vyšším věkem a s větším množstvím času častější.

4 Závěr

Na počátku své práce jsem se věnovala dějinám pohřbívání, předkřesťanskou i křesťanskou praxí, zvyky náležitými lidové tradici. Konkrétně tomu, jak lidé zacházeli s tělem zemřelého na jeho poslední cestě. Vidíme, že některé tradice se stále dodržují i v současnosti, ač se mnoho zvyků vytratilo.

Jak šel čas, měnilo se i pohřbívání a ceremonie vztahující se k zesnulému. Společnost byla velice ovlivněna totalitní dobou. Lidé mají na výběr mnoho způsobů, jak se loučit a naložit s tělem zemřelého. Vše je otázkou víry a vkusu a bohužel i financí.

V další kapitole číslo 3 jsem se opět vracela do minulosti a konkrétně k popisu hřbitovů. Podoba hřbitovů, jak ji dnes známe, se začala formovat až v 18. století. Na dnešních hřbitovech vznikají různá místa, kam je možné uložit ostatky. Náš svět se stále vyvíjí a také hřbitovy zasahují různé technické vymoženosti či úplně nové podoby hřbitova, které jsem popsala v kapitole 3.2. My můžeme jen čekat, kam dál se bude vývoj ubírat, a uvidíme, zda nás také čeká odpočinek na moderním hřbitově, jako mají například v Japonsku.

Následně jsem popsala svátky, které jsou u nás spojeny s návštěvou hřbitova a úctou k zesnulému. Díky dotazníkovému šetření, které následovalo, jsem zjistila, že málokdo si neodpustí na dušičky návštěvu hřbitova.

Po objasnění metodického postupu, výběru respondentů jsem za pomoci dotazníků provedla šetření. Výzkumem jsem zjistila, že s věkem roste i snaha pečovat o hrob. Dotázaní nejvíce navštíví hřbitov 2-6krát ročně a vyjadřují tím svou úctu k zemřelým, kterou také projevují památečným symbolem, nejčastěji zapálením svíčky a květinami, ale (z vlastní zkušenosti) vím, že pokud nám zemře někdo opravdu blízký, navštěvujeme a uctíváme jej častěji.

Tato bakalářská práce by měla být pokládána za jakési prvotní zkoumání daného tématu, které by si zasloužilo být dále hlouběji a detailněji zkoumáno.

5 Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

ADAM, A., *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-968-3

BOWIE, F., *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9

DAVIES, D. J., *Stručné dějiny smrti*. Praha: VolvoxGlobator, 2007. ISBN 978-80-7207-628-4

FROLEC, V., *Prostá krása*. Praha: Vyšehrad, 1984. ISBN

JANDOVSKÁ, M., *Upravujeme hroby*. Praha: Brázda, 2002. ISBN 80-209-0308-9

KERRIGAN, M., *Historie smrti*. Praha: Deus, 2008. ISBN 978-80-87087-55-8

KOŽELUH, M., *Nezapomenuté stopy*. [Nové Hrady: Město Nové Hrady], 2010. ISBN 978-80-254-729š-4

LURKER, M., *Slovník symbolů*. V Praze: Euromedia Group - Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1588-8

LUTOVSKÝ, M., *Hroby předků*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0567-6

NAVRÁTILOVÁ, A., *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3

ŠORM, A., *Náhrobky a nápisy*, VYDÁNÍ II., Č.A.T. v Českých Budějovicích, 1941, [ISBN neuvedeno

NIEDERLE, L., *Rukověť starověkých starožitností*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. ISBN: neuvedeno

OHLEK, N., *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001. ISBN 80-86022-69-2

SÍGL, M., *Co víme o smrti*. Praha: Epoque, 2006. ISBN 80-87027-11-6

STEJSKAL, D., ŠEJVL, J. a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-680-6

ŠOTTNEROVÁ, D., *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9

TELESCO, P., *Magie svíček*. EUROMEDIA GROUP, k. s., 2006.
ISBN 978-80-8917-934-3

VAVŘINOVÁ, V., *Abeceda Dušiček a Halloweenu*. Praha: Krásná paní, 2011.
ISBN 978-80-86713-79-3

Elektronické zdroje:

KARLÍK, T., *Hřbitovy jak z jiného světa: digitální, vtipné i úplně rezavé*, In Nationalgeographic [online] Dostupné na WWW: <<http://www.nationalgeographic.cz/detail/hrbitovy-jak-z-jineho-sveta-digitalni-vtipne-i-uplne-rezave-373/>>

NEŠPOROVÁ, O., *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století*, Soudobé dějiny. [online]. Dostupné na WWW: <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/1/na-vecnost-bez-patosu/>>

Časopisy:

Funeral Quartal, vydavatelství MAC. , spol. s. r. o.

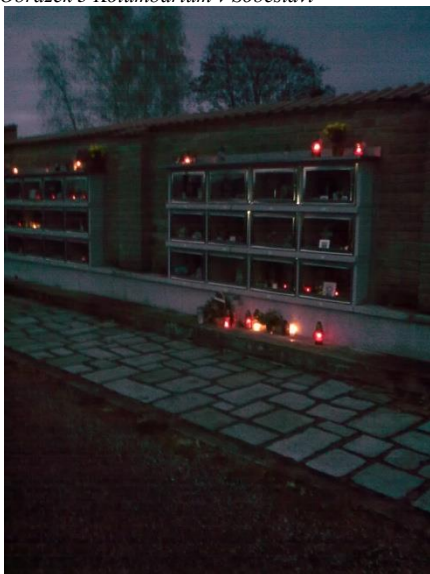
6 Seznam příloh

- Příloha I. Obrázek 3 kolumbárium ve městě Soběslav
Příloha II. Obrázek 4 hřbitova ve městě Soběslav
Příloha III. Obrázek 5 dětský pomníček ve vesnici Pleše
Příloha IV. Obrázek 6 hřbitov ve vesnici Pleše
Příloha V. Obrázek 7 hřbitov ve vesnici Pleše
Příloha VI. Dotazník

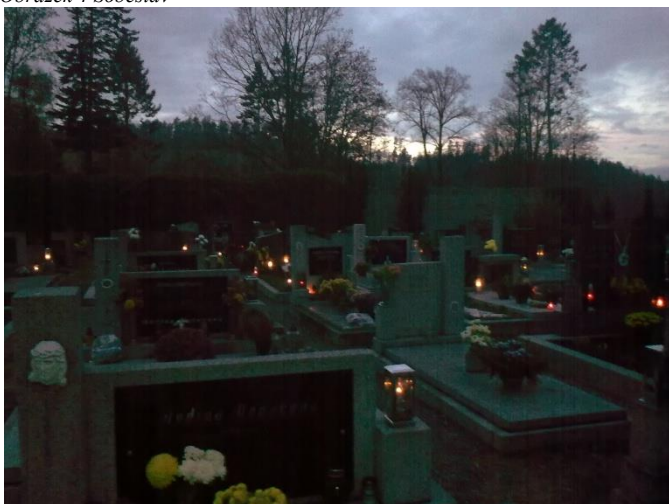
Veškeré přílohy byly pořízeny vlastním přičiněním.

7 Přílohy

Obrázek 3 Kolumbárium v Soběslavi

Obrázek 4 Soběslav

V podvečer na Dušičky 2014.

Obrázek 5

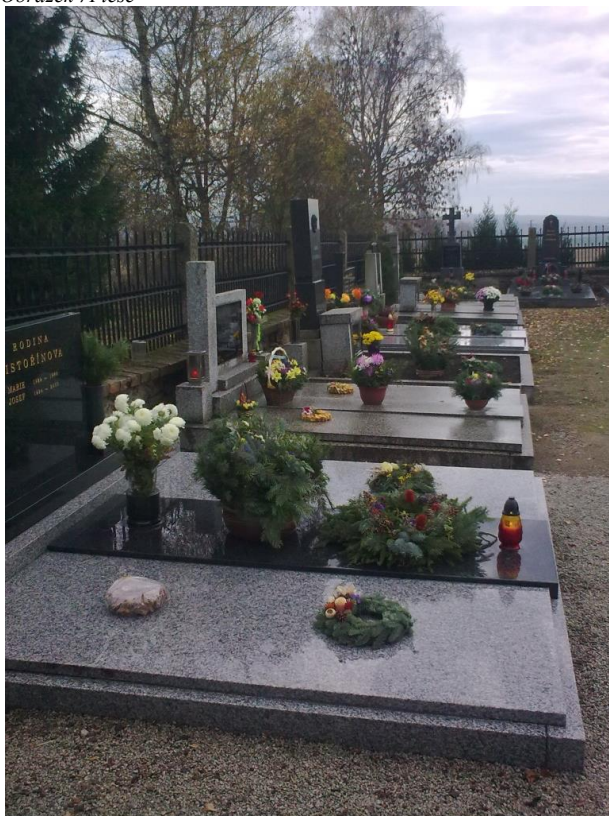

Dětský pomníček ve vesnici Pleše

Obrázek 6 Pleše

Obrázek 7Pleše

Vyzdobené hroby okolo svátku Dušičky.

Příloha VI.

Dotazník

Dobrý den, věnujte prosím několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku. Jsem studentkou teologické fakulty a zajímá mne Váš názor na následující otázky, pomůžete mi tím k dokončení bakalářské práce.

Prosím zatrhněte Vaše vybrané odpovědi

1) Jste?

žena muž

2) Zařad'te se do věkové skupiny prosím.

15 -25 let 26-35 let 36-45 let 46-55 let 56 a více let

3) Pracujete

ve školství ve zdravotnictví administrativní pracovník
manuální pracovník podnikatel student duchovní

4) Navštěvuje hřbitov?

ano (pokračujte otázkou č. 6) ne (pokračujte otázkou č. 5 a poté 8)

5) Je důvod, že nechodíte na hřbitov, protože

Nemáte, o čí hrob se starat přijde Vám to ztráta času

důvodem je velká dálka z finančních důvodů

6) Jaká je pravidelnost Vaší návštěvy hřbitova?

každý den jednou za týden jednou za měsíc

jednou za rok 2 – 6krát za rok 6 a vícekrát za rok

7) Vnímáte návštěvu hřbitova jako

společenskou povinnost povinnost díky tlaku rodiny

uctíváte tak zemřelé chodíte si odpočinout od každodenního života

8) Uctíváte mrtvé?

ano ne (pokračujte otázkou č. 10)

9) Jakým způsobem mrtvé uctíváte?

vzpomínkou zapálením svíčky péčí o hrob jinak

10) Dáváte najevo jinak smutek k zemřelému nebo úmrtím vše končí a nepotřebujete vzpomínat?

jak.....

11) Pokud navštívíte hřbitov, kde odpočívá zemřelý, nosíte s sebou

svíčku květiny věnec nic

12) Zaplatili byste firmě, která se postará o hrob? (př. zalévání záhonu, vydrhnutí náhrobku, rozsvícení svíčky)

ano ne

13) Je podle Vás dobré investovat do místa na hřbitově?

ano ne

14) Vnímali jste uctívání mrtvých jinak v dětství a jinak v dospělosti?

ano ne (pokračujte otázkou č. 16)

15) Jak?

16) Přemýšleli jste nad vlastním pohřbem?

ano ne (Děkuji za vyplnění)

17) Čemu byste dali přednost?

pohřeb s obřadem pohřeb bez obřadu pohřbení do země kremace

Děkuji za Vaše odpovědi a čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

8 Abstrakt

HEJNÁ, J., *Péče o hroby v České Republice*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce M. Vlčková.,

Klíčová slova: péče o hrob, pohřbívání, hřbitovy, úcta

Práce se zabývá péčí o hroby v České republice. Teoretická část pojednává o pohřbívání v minulosti s propojením do současnosti. Dále popisuje průběh rituálů při zacházení s tělem mezi smrtí a pohřbením. Zaměřuje se na hřbitovy, jak vypadaly dříve a jak vypadají nyní. Do praktické části patří dotazníkové šetření, které jsem vytvořila na základě otázek položených referentům, následně zpracovala a po vyřknutí hypotéz porovnala s výsledky z dotazníků.

9 Abstract

This thesis deals with taking care of the graves in the Czech Republic. The first, theoretical part deals with burying in the past, in connection with the way of burying in the present. It describes a progress of rituals during the care of a body from its death to the bury itself. The aim of this thesis is also a comparison of the graves and their appearance in the past and nowadays. The practical part includes questionnaires, which were made on the basis of questions given to chosen respondents, whose answers were adapted, and compared with the results of questionnaires after the expressed hypothesis.

Key words: taking care of the grave, burial, cemeteries, respect

